

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2003

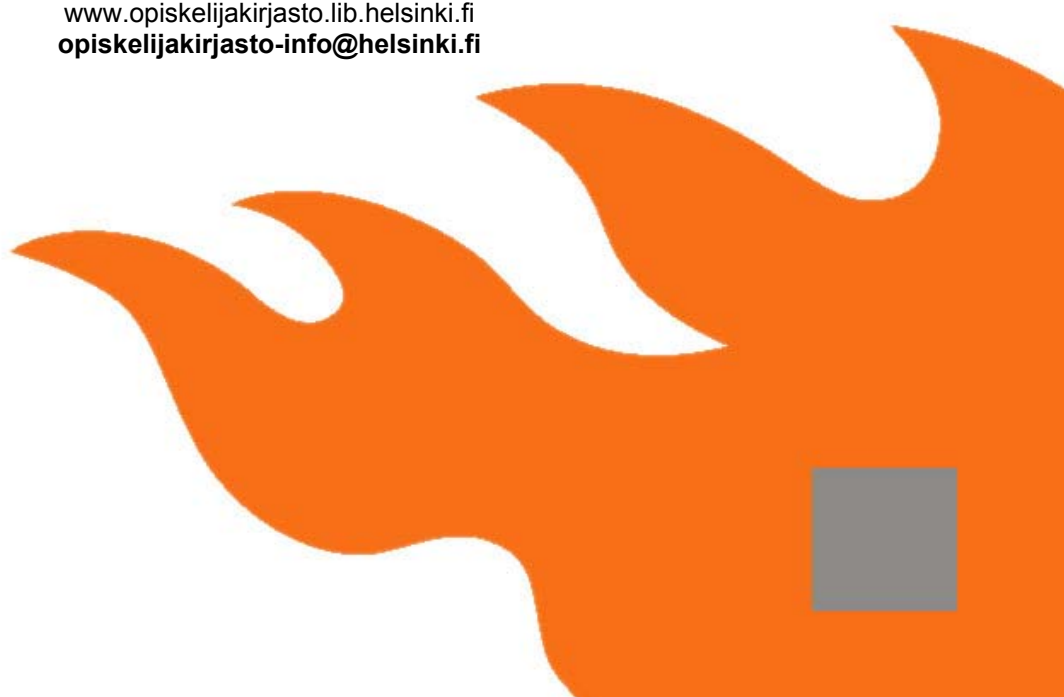
Lastensuojelua käyttävät perheet

Helena Lounavaara-Rintala
Esko Varilo
Pirjo Vuornos
Jan-Christer Wahlbeck

Julkaisija: Helsinki: Suomen psykologinen seura, 1966-
Julkaisu: Psykologia: Suomen psykologisen seuran julkaisu 1 :
1998
ISSN 0355-1067
s. 4-10

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

Lastensuojelua käyttävät perheet

Kirjoittajat määrittelevät lastensuojeluperhekäsitteen ja osoittavat, että nämä lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa hyvin tyypilliset perheet ovat systemaattisesti selkeästi rajautuvia. Kirjoittajat esittävät näkemyksensä perheen systemaattisesta dynamiikasta, jossa keskeistä on ihmissuhteiden katkeaminen ilman surutyötä, hämmentävä kommunikaatio sekä häpeän (ja syyllisyyden) välttäminen. Tämä periaate leviää myös hoitosuhteeseen ja aiheuttaa tyypillisen valehtelulle perustuvan kommunikaation.

Helena Lounavaara-Rintala
Esko Varilo
Pirjo Vuornos
Jan-Christer Wahlbeck

Työryhmäämme on pitkään kiinnostanut perhetyyppi, josta olemme käyttäneet erilaisia nimiä: lastensuojeluperhe, asosiaalinen perhe, sosiaalihuoltoperhe tai sosiaaliperhe. Tarkoitamme tällä lastenpsykiatriassa ja lastensuojelussa hyvin tyypillistä hädässä olevaa perhettä, jota pystytään auttamaan huonosti. Käsitteemme ydin on, että kyseessä on dynaamisesti yhtenäinen perhetyyppi ja tässä suhteessa ajattelumme eroaa sosiaalihuollossa vakiintuneesta näkemyksestä (esim. Forssén 1991), jossa perheet nähdään dynaamisesti erilaisina. Näkemyksemme perustuu dynaamis-systemaattiseen ajatteluun ja sen välityksellä paljastuu mielestämme lastensuojelua käyttävien perheiden sisäinen pohjimmainen samanlaisuus.

Lastensuojelullisena ongelmana perhe aiheuttaa kunnille suuria menoja ja lastenpsykiatrisena ongelmana perheen hoitaminen sekä psykodynaamisesti että systemaattiterapeuttisin menetelmin vaikuttaa usein ylivoimaiselta. Asia on siis selvästi tutkimisen ja paneutumisen arvoinen.

Pahuus ja sen avoin kohtaaminen

Eräs terapeuttisen työn ongelma on pahuuden (Berke 1991) ja aggression avoin kohtaaminen. Pahuudella tarkoitamme tehtyjä tekoja: niitä ei tulkinnan taikka ymmärtämisen avulla voi muuttaa eikä niitä voi parantaa, koska teot jäävät olemaan, vaikka niitä kuinka taitavasti ymmärtäisi. Ymmärtäminen ja psykoanalyttinen tulkinta voivat lisätä pahuuden aiheuttamaa ahdistusta, koska tekijä kaipaa sovituksen antamaa vapautusta ja ymmärtäminen saattaa tuntua hänestä valehtelulta, pahuuden mitätöinniltä ja keinotekoiselta anteeksiannolta. Samoin uhrista ymmärtäminen ja tulkinta saattavat tuntua teon mitätöinniltä ja oikeutetun vihan kieltämiseltä. Aggressiolla tarkoitamme sekä affektia että siihen - näissä perheissä - usein liittyviä tekoja, joko perheen sisällä tai sen ulkopuolella, muun muassa suhteessa hoitaviin henkilöihin.

Paha tapahtuu Kleinin skitsoparanoisen position (Klein 1946) hengessä: "itseä" ei koeta syylliseksi, syyllisyys on projisoitu vainoaviin objekteihin ja grandiositeetti kukkii. Pääsy depressiiviseen positioon

(Klein 1948), vastuuntunteeseen ja syyllisyyteen, on vaikeaa.

Hyvin toimivan nuorten hoidon ydin saattaa olla kyky pelosta kohdata sekä pahuus että aggressio. Silloin on tärkeää kestää rajattomasti itseensä, hoitavaan henkilöön, suuntautuvaa vihaa ilman että se johtaa lamauttavaan häpeään ja syyllisyyteen. Tämä kestäminen on silloin työntekijän olennainen luova kyky. Hoidon ydin on sallittu, turvallinen ja selkeästi rajattu aggressiivisten impulssien acting in, johon näyttävät helpommin kykenevän innostuneet yksityiset perhetyyppiset nuorisokodit ja huonosti siistit, yhteiskunnan suosimat laitokset. Tavallisella nuorisopsykiatrisella osastolla tällaista toimintaa voi olla vaikeaa hyväksyä, siellä hoitomuotona on usein pseudo-psykoanalyttinen ymmärtäminen, pohjaton hyväksyminen, kestäminen, porvariston hillitty charmi. Mutta edellisellä tavalla nuoret paranevat, jälkimmäisellä eivät.

Pahuus on sietämätöntä, sen kanssa ei normaali-ihminen voi elää. Pahaa ei voi hallita hyvällä, eikä sitä voi selittää pois tulkinnoilla (Berke 1991). On kuin tulkitsisi tulivuorenpurkausta: tulkinnat ovat oivaltavia ja oikeita, mutta eivät vaikuta tapahtumien kulkuun.

Rakkauten ehdot lastensuojeluperheessä

Kokemuksemme on, että skitsofrenogeenisissä perheissä "äiti" (äitihahmo, perheen äidillinen ominaisuus) ei siedä osoittaa eikä vastaanottaa vihaa. Rakkautta äitiys haluaa antaa, mutta ei vastaanottaa (Bateson 1956, 1969). Lapsi on silloin velvoitettu olemaan osoittamatta vihaansa mutta frustroituu myös yrittäessään osoittaa rakkauttaan ja saa sen kaikkein kauheimman kokemuksen: "en kykene rakastamaan (äitiä)". Lapsi jää pohjattomaan kiittolisuudenvelkaan suhteessa äitiyteen.

Lastensuojeluperheissä lapsi on velvoitettu osoittamaan rakkautta, joskus jopa insestiin saakka, sen sijaan äitiys ei kykene antamaan sitä. Vanhemmat jäävät kiittolisuudenvelkaan ja sietämättömään syyllisyyteen ja häpeään suhteessa lapsiinsa. Vihaa sen sijaan voidaan antaa ja ottaa vastaan, sekä lapsen että äitiyden taholta. Lapsen ainoaksi keinoksi jää yrittää

varastaa rakkautta, mikä puolestaan johtaa yhtä sietämättömään häpeään. Pahuus on oikeutettu juuri suhteen läheisyyden vuoksi: "koska olet läheinen, olet velvoitettu sietämään pahuuteni".

Psykoottisissa perheissä kasvava kokee, etsii vuorovaikutuksessa hänen rakastamisen taitonsa on riittämätöntä ja jotenkin väärää ja viallista - lastensuojeluperheissä että hänen rakkautensa on arvotonta, tarpeetonta, että rakkautta on maailmassa äärimmäisen vähän, on selvittävä ilman taikka varastettava.

Tyypilliset toimintatavat lastensuojeluperheissä

Äkilliset eroamiset ja erot

Näille perheille on tyypillistä äkilliset tilapäiset tai lopulliset eroamiset. Kuka tahansa perheen jäsen, useimmiten jompikumpi vanhemmista, saattaa äkkiä, ilman varoitusta tai selityksiä, poistua muiden luota ja kadota joko moneksi päiväksi tai kuukaudeksi, jopa lopullisesti. Tyypillistä on, että lähtöä ei selitetä ennakoon, sitä ei mitenkään valmistella eikä sitä kukaan näytä myöskään surevan. Surun tilalla saattaa olla katkeruutta, halveksuntaa (arvon kieltämistä) ja vihaa: "Hyvä että siitä paskasta päästiin". Jos joku perheenjäsen taikka terapeutti kyselee selityksiä, annetaan usein valheellinen selitys. Eri perheenjäsenten kuvaukset tapahtumien konkreettisesta kulusta ovat niin erilaiset, että kaikki vaikuttavat valehtelevan. Katoaminen saatetaan toteutua esimerkiksi matkustamalla USA:han tai muualle kauas, josta kuuluu jotakin vasta vuosien kuluttua, taikka itsemurhalla. Esimerkiksi Forssénin (1991) lastensuojeluperheiden tutkimusryhmässä vain 6 % lapsista asui molempien biologisten vanhempiensa kanssa ja yli 50 % asui yhteiskunnan osoittamassa laitoksessa tai vastaavassa.

Vaikuttaa siltä, että kyseessä on self-objektinomainen (Kohot 1971) suhde toisiin perheenjäseniin: suhde säilyy niin kauan kuin toisesta on itselle jotain tarpeentyydytystä, sen loppuessa käsitys toisen olemassaolosta lakkaa. Tapahtumat täyttävät myös mainitsemamme pahuuden kriteerit: tuska hallitaan siirtämällä se toisen kannettavaksi. Häpeä johtaa kyvyttömyyteen kokea ero, johtaa

vainoaviin objekteihin ja skitso-paranoiseen positioon. Depressiivinen eli vastuullinen positio on mahdotonta. Kukaan perheessä ei voi siis surra eikä todella erota, jolloin on erottava vihalla ja halveksunnalla (ts. toinen on pyrittävä tekemään vaarattomaksi).

Näistä edellä kuvatuista toimintatavoista seuraa, että tehtäessä perheen sukupuuta paljastuvat nämä jatkuvat siirtymiset ja sekavat suhteet ja piirroksista tulee kaoottinen ja sekasotkuinen. Tätä voi suorastaan pitää tyyppi-oireena. Usein voi yhdellä vilkaisulla sukupuuhun tehdä lastensuojeluperhe-diagnoosin.

"Mafia-tyyppinen" perhe

Eräs tämän perhesysteemin muunnos on sellainen, jossa hylkäämisten hämärtämisten ym. lisäksi havaitaan toivoton sekasotku erilaisia perversioita ja rikollisuutta. Tällaisissa perheissä ikään kuin ei mikään merkitse mitään eikä synny edes mielikuvaa mistään ymmärrettävästä systeemistä. Perhe ja suku on polymorfisesti perversi siten, että esimerkiksi insestiä voi esiintyä ilman mitään varsinaista tyyppillistä inestimerkitystä, samoin homo- ja erikoista heteroseksuaalisuutta sekä promiskuiteettia esiintyy mielivaltaisesti. Perheessä on mafia-piirteitä eli siellä on suvun sisällä asosiaalinen tai suorastaan rikoksia tekevä miesjoukko, jota naiset tukevat; se on ghetto-tyyppinen perhe ilman mutismia ja kasvatusristiriitaperhe, jossa ei kuitenkaan ole vanhempiparia ja niin edelleen. Koko suku on erilaisten oireiden ja dynamiikkojen sekasotku.

Lasten maailmankuvan hämärtäminen ja egon kehitys

1. Lasten kannalla, nimenomaan egon kehityksen kannalta, on olennaista, että *mitään ei selitetä*. Lasten kysymyksiin joko suhtaudutaan niin, että lapsi ymmärtää lopettaa kyselemisen tai annetaan hämärtävä vastaus.
2. Perheenjäsenistä *käytetään harhaanjohtavia nimityksiä* surun ja raivon estämiseksi. Lapselle ei kehity elämyksellistä kuvaa perheestä eikä siihen kuulumisesta. Kun ketä tahansa, myös yhden yön tuttavaa, kutsutaan isäksi, ei lapsi saa huomata, että isä on kadonnut eikä pääse selvyteen mitä "isä tarkoittaa".

Lapsen kyky ymmärtää sanojen merkitystä on niin herkästi haavoittuva että tällaisella menettelyllä käsitteiden "äiti", "isä", "sukulainen" ja "pysyvä ihmissuhde" merkitykset hämärtyvät lapsen mielessä.

Usein vanhempi-lapsisuhde on kääntynyt ympäri: lapsi hallitsee äitiä, on tärkeämpi kuin isä (oidipaallinen triumfi) lapsi suojelee ja huolehtii vanhemmastaan tai vanhemmistaan (hakee kapakasta, laittaa ruokaa, huolehtii asioiden hoitamisesta jne.). Lapsille on eron tai huostaanoton tapahtuessa delegoitunut velvollisuus pitää huolta nimenomaan sairaammasta vanhemmasta.

3. *Perhe ei koskaan kokoonnu yhteen käsittelemään näitä asioita tai omaa tilannettaan*. Lasten-suojeluperheille on ominaista että ne eivät keskustele "syvemmistä" eli tunne-asioista keskenään ja eron tapahduttua kieltäytyvät tapaamasta toisiaan; paitsi että eron tapahduttua puoliset eivät halua nähdä toisiaan, eivät vanhemmatkaan halua nähdä lapsiaan eivätkä lapset vanhempiaan. Tämä tekee perheiden auttamisen perheterapialla perin vaikeaksi, samoin lastenhuollolliset tai -suojelulliset menettelyt ja sopimukset. Jos sopimuksia tehdään, ne usein petetään. Pahuus tai oikeastaan sen aiheuttama syvä häpeä peitetään sillä, että ei nähdä koskaan toisia, jotka koetaan uhreina.

Kun puhe perheissä ei ole katekoitunut, teko on. Silloin myös regressio tapahtuu tekemisessä, ei puheen symboli-funktioissa. Regredioitunutta tekemistä on muun muassa psykosomaattinen sairaus, rikollisuus tai työn halveksunta. Tämän seurauksena psykoterapeuttinen auttaminen tapahtuu ei puheen vaan tekojen, toiminnan tasolla. Esimerkiksi Derek Miller (1971) noudatti asosiaalisten hoidossa sitä periaatetta, että koulutus ammattiin eli tekojen progressio on merkityksellistä hoidossa.

Sinkkonen (1994) esittää väitöskirjassaan oletuksen, että asosiaalisuuteen liittyy samantyyppinen kommunikaatio-ongelma kuin huonokuuloisuuteen eli mikäli ei synny mahdollisuutta puhua asioista, ei egon normaali kehityskään tapahdu. Lastensuojeluperheiden vaikeus keskustella asioista selkeästi, oikeilla käsitteillä, tunnepitoisesti tai edes ylimalkaan keskustella on siis olennaista.

Kun sanojen kateksi puuttuu, puheeseen perustuva terapia on siksikin mahdotonta ja häpeä estää pyrkimykset sanojen katektointiin.

Perheiden systeemisiä ominaisuuksia

Ydinperheen heikkous ja suurperheen puuttuminen

Koska turvallisia kiintymyssuhteita ei ole, ei ydinperheellä ole voimaa vaikuttaa perheen jäseniin. Tämä on saanut meidät ajattelemaan, että nämä perheet kuuluvat autistiseen perhetyyppiin. Kutsumme tällä nimellä perhetyyppiä, joka on ikään kuin symbioottisen (tai oikeastaan patosymbioottisen, Robbins 1993) perheen vastakohta: autistiselle on ominaista vähäinen kontaktitiheys jäsenten välillä, helppo hajoavuus ja kyvyttömyys ”nähdä” ja ”kuulla” muita perheen jäseniä. Esimerkiksi perheen kokoaminen perheterapiaan jos lapset oireilevat (tavallisesti asosiaalisesti), ei johda tulokseen, koska kaikki/kukaan ei tule (häpeän vuoksi) tai jos tulevatkin, ei perheessä synny vuorovaikutusta perheen jäsenten välillä.

Kun ydinperhe on liian heikko, voimme yleensä auttaa hoitoa kutsumalla suurperheen koolle ja työskentelemällä sen avulla ja sen tuella. Tämä hyvä keino on tämän perhetyypin pahimmassa muodossa mahdoton, koska suurperhe on yhtä hajonnut ja heikko eikä omaa arvovaltaa, jolla tukisi terapeutteja. Yritys rikkoo myös läheisyyden katkaisemisen (häpeää pakenemisen) säännön: toisten suvun tai laajennetun perheen jäsenten tapaaminen on ollut kiellettyä. Usein kuitenkin isovanhempi-taso saattaa olla suureksi avuksi siksi, että se voi olla jo irrottautunut asosiaalisesta kierteestä (Björkman 1995), niin kuin usein näyttää tapahtuvan 50-60 vuoden iässä.

Vastaavasti sekä perheterapeutti että yksilöterapeutti ovat niin vähämerkityksellisiä (ei synny positiivisia tunnesuhteita, ei transferenssejä terapeuttiin eikä terapeutti saa ”asemaa” systeemissä), etteivät he saa paranemista aikaan. Usein on turha toivoa edes terapiasopimuksia noudatettavan.

Käsitystä autistisesta rakenteesta tukee sekin, että hoitotuloksia sekä yksilö-terapeuttisella että perheterapeuttisella tasolla on saatu holding-terapialla (Andersson 1990), jota käytetään ”kiinnipidon” nimisenä yleisesti osastohoidossa, tosin silloin tavallisesti liian pinnallisesti.

Egon toimintamallit saadaan suurelta osalta perheen toimintamalleja sisäistämällä Kun perheen toiminta on sekavoitunutta ja mystifioitua, *toimivaa egoa ei kehity lapsille*, koska ego kehitti perheen toiminnan, sen lakien ja sääntöjen perusteella ja niiden noudattajaksi. Samat voimat myös ylläpitävät egoa ja siksi ego on varsin muuttuva. Jatkuvat valheet ja toistuvat lapsen havaintojen vastaiset vanhemman arvovallalla annetut kuvaukset ja selitykset tapahtumille aiheuttavat sen, että lapsen realiteettitaju horjuu ja seurauksena on rajatilanomainen tai psykoottinen tila, ”heikko ego” (Linna & Varilo 1989). Lapselle ei synny oikeutta tuntea olleensa johdonmukaisen pahuuden kohteena.

Näissä perheissä on usein omituisia ystävyysrakkaussuhteita, ”epäsuhteita”: esimerkiksi ensimmäinen ja seuraava vaimo ovat hyviä ystäviä (ehkä jo ennen avioliittoja) ja/tai mies menee naimisiin kaverinsa siskon kanssa, eroaa ja menee ex-vaimon parhaan ystävän kanssa (ikään kuin jonkinlainen incestiperiaate ja homoseksuaalisuusperiaate). Sama koskee sukupolvirajan ylittäviä suhteita. Lapsi voi asua tätipuolensa kanssa, isä asuu äitinsä eikä perheensä luona, isovanhempien tekemä ”lapsenryöstö” (lapsen ottaminen itselleen) on varsin yleistä ja niin edelleen. Tämä vaikuttaa myös perheen ja sen suhteiden elämykselliseen ymmärtämiseen.

Vanhempi-lapsisuhteet ovat usein lähes sukurutsaisia eli niissä on voimakasta seksuaalista jännitystä ja poikkeavaa käyttäytymistä: paljon alastomuutta ja yhdyntöjäkin lasten nähden, erotisoitunut suhde lapsiin ja runsaasti eroottisia puheita, pornovideoita jne. lapset mukaan ottaen eli käytetään häpeää vastaan röyhkeyden defenssiä.

Häpeän torjuminen toiminnan ytimenä

Perhe tietää pahuutensa, mutta ei siedä sen kohtaamista. Työntekijä kokee asiakkaansa sietämättöminä (pahoina) ja yrittää salata sen.

Olemme päätyneet ajattelemaan, että taustalla toimintaa säätelee systeemisesti

perheen ja sen jäsenten kyvyttömyys kohdata häpeä sekä käsitellä sitä (Fossum & Mason 1986; Moretti ym. 1994). Häpeä, aiheutuipa se hylkäämisestä tai (narsismia) loukkaavasta teosta toisia kohtaan, on niin tuskallinen tunne, että se on torjuttava ja se tehdään jättämällä loukattu niin että ei koskaan jouduta selittämään tai läpikäymään mitään. Häpeäntunne johtuu haluttomuudesta kokea ero, se johtaa vainoaviin objekteihin ja skitsoparanoiseen positioon. Depressiivinen eli vastuullinen positio tulee mahdottomaksi. Kun ei voi surra eikä todella erota, on erottava vihalla ja halveksunnalla (ts. jotta jätetty tai loukattu ei jäisi vaaralliseksi). Yksinkertaistaen laiminlyöminen lisää häpeää, häpeä vaikeuttaa kohtaamista ja se lisää laiminlyömistä. Syyllisyydentunteen torjuminen lisää häpeää, ne ovat ikään kuin saman tunteen varhainen (häpeä) ja kehittyneempi muoto (syyllisyys) (Rechardt & Ikonen 1994). Häpeän lähtökohta niin niissä perheissä kuin yleensäkin on itsen ja toisen välisen suhteen ymmärtäminen väärin (Rechardt & Ikonen 1994): esimerkiksi olla olevinaan isä ja osoittautua siihen kykenemättömäksi.

Lapsen ainoa tapa välttää koston, raivon ja pohjattoman häpeän ja syyllisyyden tunteita on olla tapaamatta ketään ja - jos pakosta joutuu tapaamaan - olla päästämättä ketään koskettamaan psyykkisesti tai fyysisesti. Taustalla voisi olla epätoivoinen pyrkimys säilyttää sisäinen toiminta pitämällä hyvä ja paha erossa toistaan (splitt), niin että ne eivät sekoittaudu ja projisoimalla paha ulos. Keskeistä on välttää häpeä-lamaannus.

Niin kauan kuin pahan saa pidettyä ulkona itsestä, säilyttää toimintakyvyn. Mutta jos joutuu havaitsemaan itsessään pahaa, tulee kokonaan pahaksi ja ehkä puhdistaa silloin maailman sen pahasta osasta tappamalla itsensä, kuten Kullervo (Varilo 1985).

Näitä perheitä ja heidän lapsiaan auttaessaan ammatti-auttajaa ja yhteiskunta noudattavat perheelle ominaisia sääntöjä. Ammattiauttajat samaistuvat perheen hyökkäävyyteen, vastuun pakenemiseen ja valehteluun ja omaksuvat ne käyttäytymismalleikseen:

- Lapsia siirretään paikasta toiseen selittämättä ja mielivaltaisesti ikään kuin ei voitaisi (kestettäisi?) ajatella, että näillä lapsilla on tunteita. Tyypillistä on siirto kotoa lastenkotiin, takaisin kotiin,

lastenkotiin, taas kotiin, sijaiskotiin, toiseen sijaiskotiin, lastenkotiin, takaisin kotiin jne., ikään kuin olisi kysymys esineistä eikä tuntevista ihmisistä. 10-20 sijoitusta on tavallista, useammatkaan siirrot eivät ole harvinaisuus ja se merkitsee, että yhteiskunta on perusteellisesti tuhonnut lapsen psyykkiset kehitysmahdollisuudet eikä häntä yleensä voida parhaallakaan hoidolla enää kuntouttaa. Ironian huippu on, että jos lapsen katsotaan olevan väärässä paikassa, se henkilö, jolla on lain suoma oikeus siirtää lapsi oikeaan paikkaan, on ulosottomies. Yhteiskunnan pahuus naamioidaan järjestykseksi ja välttämättömyydeksi, järkevyydeksi.

- Vastuussa oleva viranomainen ja lähihoitaja vaihtuu jatkuvasti. Kun näitä perheitä vertaa esimerkiksi neuroottisyyppisiin perheisiin, huomaa eron: jälkimmäisiä hoidettaessa pidetään äärimmäisen tärkeänä että hoitava henkilö (esim. terapeutti tai lähihoitaja) ei vaihdu vaan lapsi saa yleensä pitää saman työntekijän koko prosessin ajan. Lastensuojeluperheillä jatkuvuutta ei koeta tarpeelliseksi ja auttaja vaihtuu ilman selityksiä tai surutyötä
- Tilanteen selittäminen ja menetyksen läpityöskentely lapsen kanssa unohtuu usein.
- Lapsi sijoitetaan mieluummin paikkaan, jossa henkilökunta vaihtuu jatkuvasti (esim. lastenkotiin) kuin pysyvään suhteeseen (adoptioon tai sijaiskotiin). Tämä, yhteiskunnan pahuus, kuvataan merkityksettömäksi taikka se kuvataan valheellisesti suorastaan lapsen etuna ("lapsella on oikeus säilyttää suhteet biologisiin vanhempiinsa").
- Vanhempien syyllisyyttä yritetään väkisin nostaa pakottamalla heidät ottamaan lapset takaisin kotiin tai selittämällä heille lapsen kärsimyksiä. Kun kyseessä ei ole syyllisyys (jolloin tämä menettely voisi johtaa korjaamistarpeeseen) vaan häpeä, seuraa vahva vanhempien pakoreaktio.

Kuten Bentovim (1986) kuvaa, suhde viranomaisiin on yleensä huono, mutta se voidaan peittää tai salata splittin avulla, jolloin hyvä työntekijä ei voi tehdä mitään perheen hyväksi pelätessään menettävänsä hyvän asemansa ja "huono" työntekijä ei voi tehdä

yhteistyötä sen enempää perheen kuin "hyvänkään" kanssa.

Perheterapeutin on myös vaikea toimia niin kuin pitäisi, esimerkiksi sukupuoli voi olla tekemättä monen istunnon jälkeen, vaikka terapeutti päättäväisesti tähtäisikin siihen, ikään kuin jokin maaginen tekijä (joka tietenkin on projektiivinen identifikaatio) estäisi toiminnan onnistumisen.

Kaikki osapuolet noudattavat *häpeä/syällisyys-systeemin sääntöjä*:

- Yksinkertaisin tapa paeta häpeää ja syällisyyttä on lisätä sitä, koska röyhkeys on hyvä defenssi häpeälle. Ainakin se antaa tyydyttävän tunteen ja mahdollisuuden kokea vaikuttavansa edes omaan elämäänsä. Röyhkeyden defenssi luo fantasian aktiivisesta suhteesta ympäristöön ja kyvystä vaikuttaa siihen.
- Ympäristön antama palaute (olet juuri niin häpeällisen paha ja kyvytön kuin olet pelännytkin olevasi) vapauttaa, koska voit luopua yrittämästä toimia paremmin ja säästyä pettymyksiltä.
- Häpeän piinassa pahinta on jatkuva uhka joutua lamauttavaan häpeän-tunteeseen, joten toimimattomatkin keinot suojelevat täydelliseltä lamaantumiselta.
- On vaikea tiedostaa, että syällisyydentunteen aiheuttaman kärsimyksen välttämättömyyden myöntäminen voi olla tapa sovittaa syällisyys eli siirtyä häpeästä syällisyyteen, terveemmäksi.
- Pahuus kuvitellaan voitetuksi kun sitä ei nähdä ja kun se ei pääse koskettamaan tunteita.

Jos katsotaan, että syällisyyden ja häpeän välttäminen on keskeistä, nousee siitä mahdollisuus paradoksiin: olet tehnyt väärin, mutta olet jo kärsinyt siitä rangaistuksen: yksinäisyyden, ahdistavan syällisyyden sekä nöyryyttävän häpeän. Lopullinen rangaistus, joka sovittaa syällisyytesi ja vapauttaa sinut häpeästä (muuttamalla sen syällisyydeksi), on kohdata hylätyt uudelleen ja elää heidän kanssaan.

Valehtelemisen periaate

Koska pahuus on vastenmielistä ja tuskallista, sekä perheen sisäisessä kom-

munikaatiossa että kommunikaatiossa hoitavien tahojen kanssa, vallitsee valehtelemisen periaate. Hoitavassa kontaktissa se on kohtalokas ja estää helposti kaikki mahdollisuudet auttaa.

Valehtelu on vuorovaikutusta: hoitava työntekijä valehtelee ja tietää perheen tietävän sen ja myös sen, että hoitava työntekijä tietää heidän tietävän hänen valehtelevan. Vastaavasti perhe valehtelee ja tietää hoitavan työntekijän tietävän sen jne. Tästä muodostuu molemminpuolisen valehtelen vuorovaikutus jonka tarkoituksena on säilyttää hoitosuhde, saada molemmat osapuolet kokemaan itsensä onnistuviksi (työntekijä ”onnistuu” pitämään perheen hoidossa ja ”edistymään” hoidossa ja perhe onnistuu osoittamaan vanhemmuutensa hyväksi).

Valehtelukommunikaatio voi jopa johtaa esimerkiksi lasten kotiuttamiseen tilanteessa, jossa se on lapsille tuhoisaa. Lapset opetetaan myös valheelliseen vuorovaikutukseen yhteiskunnan kanssa: ”teidät kotiutetaan, koska me uskomme, että vanhempanne kykenevät huolehtimaan teistä. Tarkoitamme teidän parastanne eli saatte *oikeuden* säilyttää suhteen oikeisiin vanhempiinne”. Itse asiassa työntekijät, vanhemmat ja erityisesti lapset tietävät, että vanhemmat tulevat yhteistyössä yhteiskunnan kanssa tuhoamaan lapset. Tätä ei olla näkevinään ja ollaan muka uskovinaan, että ”biologisten vanhempien säilyttäminen on lapsen perusetu ja -oikeus, ja tässä tilanteessa ei ole riittävää syytä riistää lapsilta tätä heidän oikeuttaan”. Lapset uhrataan valhekommunikaatioon uskottavuuden säilyttämiseksi. Lasten on vastaavasti näyteltävä kaipuuta ”oikeaan” kotiinsa, muuten heitä rangaistaan.

Keskustelua

Käsityksemme on, että kuvaamamme perhetyyppiä voidaan pitää dynaamisesti yhtenäisenä ja se on diagnostisoitavissa, jolloin sen tulevaisuuden ennustaminen tulee mahdolliseksi. Sen systeemisen toiminnan pohjalla olevat lait ja säännöt vaativat lisätutkimuksia. mutta katsomme häpeän keskeiseksi perheen toimintaa hajottavaksi voimaksi.

Edellä olevan tarkastelun pohjalta on aloitettu myös hoitoon ja terapiaan liittyvä käytännön kokeilu ("Solveig-terapia" Ibsen 1949), johon on otettu 38 nuorta omahoitajineen, mutta sitä käsitellään erillisessä artikkelissa. Tavoitteenä on luoda ns. sommitelma (konstruktio) lapsuudesta ja nuoruudesta (Freud 1964; Recharadt & Ikonen 1991), koota koko elämäntarina, elämänkertomus (White 1994; Cecchin 1987).

Käytännössä tämä tarkoittaa, että nuoren lapsuuteen ja varhaisnuoruuteen liittyvä muistiaukko pyritään täyttämään. Aukko voi olla joko totaalinen eli nuori ei tietoisella tasolla muista mitään 1-10 vuoden ajalta tai se on täytetty sekavilla ja katektoitu-

mattomilla muistoilla. Konkreettisen matkustamisen - tästä tulee terapian toinen nimi: menneisyysmatkailu - avulla nuori re-katektoi ja palauttaa tietoisuuteen elämäntarinansa.

Sitä kutsutaan Solveig-terapiaksi, koska käsitys elämäntarinasta muodostuu ensin mukana matkustavan omahoitajan, "Solveigin" mielessä matkain kuluessa ja matkapäiväkirjaa tehdessä. Omahoitaja-Solveig ikään kuin kerää tapahtumat ja aikaisempien Solveigien eli niiden ajatukset ja tunteet, jotka ovat muistelleet Peeriä (hyvällä) vuosien kuluessa, omaan mieleensä. Sieltä se siirtyy, kuten Ibsenin Peer Gyntissä tapahtuu, internalisaationa (Tähkä 1993) nuoren, "Peerin", mieleen.

Kirjoitus on saapunut toimitukseen 1.10.1996 ja hyväksytty 20.10.1997.

Lähteet

- Andersson**, Josefina (1990) Holding therapy: a way of helping unattached children. Teoksessa P. Grape (toim.): Adoption resources for mental health professionals Transaction publ. New Jersey: New Brunswick
- Bateson**, G. & al. (1956) Toward a theory of schizophrenia Behavioural Science 1:251-264.
- Bateson**, G. & al. (1969) Double bind. Teoksessa Steps to an ecology of mind. New York: Ballantine.
- Berke**, J.H. (1991) Pahuuden voima. Helsinki: Otava.
- Bentovim**, A. (1986) Romahtavien perheiden arviointi. Kirjassa Lapsen etu. Jyväskylä Gummerus.
- Björkman**, K. (1995) Julkaisematon havainto, LS-perheseminaari, vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus
- Cecchin**, G. (1987) Hypothesing, circularity and neutrality revisited: an invitation to curiosity. Family Proceedings 26(4):405-413.
- Forssén**, Katja (1991) Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä Turku: Turun yliopiston sosiaalipolitiikan julkaisuja sarja A:31.
- Fossum**, M.A. & Mason, M.J. (1986) Facing Shame. New York: W.W. Norton & Company.
- Freud**, S. (1964) Konstruktion in der Analyse, engl. käännös St.Ed. XXIII 255-269. London: Hogarth Press.
- Ibsen**, H. (1949) Peer Gynt (suom. Manninen). Porvoo: WSOY.
- Klein**, M. (1946) Notes on some schizoid mechanisms. Intern J Psycho-anal 27(1).
- Klein**, M. (1948) A contribution to a theory of anxiety and guilt. Intern _J Psycho-anal. vol 29.
- Kohut**, H. (1971) The analysis of the self. New York: IUP.
- Linna**, L. & Varilo, E. (1989) Lapsen etu. Kirjassa Lapsen oikeus kasvuun. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Lounavaara-Rintala**, H., Wahlbeck, J-C., Varilo, E. & Vuornos, I. (1991) Child care families and guilt systems. Abstracts, p. 287, 3rd world family therapy congress. June 2-6, Jyväskylä Finland.
- Miller**, D. (1971) Murrosikä. Helsinki: Weilin & Göös
- Moretti**, M.M., Holland, R. & Peterson, S. (1994) Long term outcome of an attachment-based program for conduct disorder. Can J Psychiatry 39:360-370.
- Recharadt**, E. & Ikonen, P. (1991) Reflexions on the Meaning of Constructions. Scand. Psychoanal. Rew. 14(2):106-122.
- Recharadt**, E. & Ikonen, P. (1994) Thanatos, häpeä ja muita tutkielmia. Helsinki: Nuorisopsykoterapiasäätiö Rohbins, M. (1993) Experiences of schizophrenia. Guilford Press.
- Sinkkonen**, J. (1994) Hearing impairment, communication and personal development. Jyväskylä:Gummerus.
- Tähkä**, V. (1993) Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen. Juva: WSOY.
- Varilo**, E. (1985) Kullervo, kalevalainen Oidipus. Psykoterapia 2-3. Helsinki: Therapie-säätiö.
- White**, M. (1994) Ongelmien eksternalisointi sekä elämän ja ihmissuhteiden käsikirjoituksen uudelleenkirjoittaminen. Perheterapia N:5-31